

EXAMENSARBETE

Hösten 2006

Lärarytbildningen

"Det är en sorts balans, att
vara kompis men ändå
tydlig som ledare"

- en studie av hur lärarstuderande talar om
lärare-elevrelationen

Författare

Stina Kotkamaa

Hanna Stensson

Handledare

Göran Brante

”Det är en sorts balans, att vara kompis men ändå tydlig som ledare”

- en studie av hur lärarstuderande talar om lärare-elevrelationen

Abstract

Uppsatsens syfte är att undersöka lärarstuderandes tankegångar om lärare-elevrelationen och dess betydelse för elevens lärande. Enligt styrdokumenterna ska skolan sträva efter en levande social gemenskap och eleverna ska lära sig ta hänsyn och visa respekt i samspel med andra. Läraren ska vara en förebild och verka för att upprätthålla förtroendefulla relationer med eleverna.

Enligt Skolverket känner sig cirka 50 000 elever illa behandlade av sina lärare. Utifrån litteraturstudier och genomförda intervjuer med åtta lärarstuderande med inriktning mot skolår 1-6, har lärare-elevrelationens betydelse för skolsituationen undersökts.

Lärarstudenterna uttrycker att det ska finnas en ömsesidig respekt mellan dem och deras blivande elever, samt att kontakten mellan lärare och föräldrar är en viktig faktor för hur lärare-elevrelationen blir. Studenterna upplever dessutom att lärarutbildningen inte har lagt någon större vikt vid lärare-elevrelationen.

Ämnesord: Lärare-elevrelation, interaktion, samspel, lärarutbildning

INNEHÅLL

1 Inledning.....	4
1.1 Bakgrund.....	5
1.2 Syfte.....	6
1.3 Disposition.....	7
2 Teoretisk del.....	7
2.1 Riktlinjer och normer för lärares arbete.....	8
2.2 Aspelins teori.....	9
2.3 Lärares förhållningssätt.....	11
2.4 Relationer i skolan.....	11
2.4.1 Lärares relation till elevens föräldrar.....	12
2.5 Hur skapas lärare-elevrelationen?.....	13
2.6 Vad är speciellt med lärare- elevrelationen?.....	15
2.7 Lärare- elevrelationen i lärarutbildningen.....	16
2.7.1 Psykoterapeututbildningen jämfört med lärarutbildningen.....	16
2.7.2 Den verksamhetsförlagda delen av lärarutbildningen, VFU.....	17
2.8 Lärares ansvar i relationen.....	18
2.9 Social kompetens och undervisning.....	19
2.10 Trygghet och inläring.....	20
3 Problemformulering.....	20
4 Metoddel.....	20
4.1 Metodologiska utgångspunkter.....	21
4.2 Frågorna.....	21
4.3 Forskningsetiska principer.....	21
4.4 Urval.....	22
4.5 Pilotundersökning.....	22
4.6 Genomförande.....	23
4.7 Bearbetning av material.....	23
5 Resultat och analys.....	24
5.1 Områden och kategoriseringar.....	24
5.1.1 Kategoriseringar inom område 1.....	24
5.1.2 Leda och bli respekterad.....	25
5.1.3 Kategoriseringar inom område 2.....	26
5.1.4 Stödja, hjälpa och anpassa.....	26
5.1.5 Kategoriseringar inom område 3.....	28
5.1.6 Faktorer som påverkar relationen.....	28
5.2 Analys utifrån Aspelins teori.....	29
5.2.1 Närhet och distans.....	30
5.2.2 Sociala band och samklang.....	31
6 Diskussion.....	33
7 Sammanfattning.....	38
Referenser.....	39

Bilaga 1

Bilaga 2

1 Inledning

Skolan är världens största arbetsplats. I Sverige går cirka 1 000 000 barn och ungdomar, i årskurs 1-9 till skolan varje dag och i skolan arbetar cirka 95 000 lärare (Skolverket, 2004b). Som på vilken annan arbetsplats som helst uppstår ibland relationsproblem. Enligt Skolverkets rapport *Attityder till skolan 2003* (2004a) känner sig cirka 50 000 (5 %) elever illa behandlade av sina lärare. Denna siffra har minskat mellan år 2000 och 2003, men har däremot ökat sen 1997 då siffran var 4 %. Det är ett större antal elever som känner sig illa behandlade av sina lärare än som känner sig illa behandlade av andra elever. Med tanke på att det ofta uppmärksammas i media att elever mobbar och kränker varandra, och att det enligt Skolverkets rapport är fler elever som känner sig illa behandlade av sina lärare, kan det vara anledning att uppmärksamma lärare-elevrelationen.

Barn utvecklas till vuxna individer på sin väg genom de olika skolformerna och läroplanens mål är att skolan ska hjälpa barnen i deras utveckling. Genom sin möjlighet att stimulera unga människors lärande och på olika sätt överföra traditioner och etik bör skolan ses som en av de viktigaste samhällsresurserna i utvecklingen av dessa färdigheter. Eleverna ska utveckla framtidsberedskap för att ha möjlighet att påverka det samhälle de lever i. Detta kan inte ske utan handledning och undervisning. Där har förskolans och skolans personal en central roll (Carlström et. al, 2006). Förmodligen är det få andra samhälleliga miljöer som rymmer så många möten och så många relationer som skolan. I alla dessa möten uppstår någon sorts relation. Läroplanen för grundskolan, Lpo 94 (Utbildningsdepartementet, 2006) framhåller att:

Skolan skall sträva efter att varje elev känner trygghet och lär sig ta hänsyn och visa respekt i samspel med andra (s. 9).

Målet innebär att skolan ska arbeta för att skapa en trygg miljö där goda relationer kan skapas. Eleverna ska behandlas med respekt och lära sig att visa hänsyn till sina klasskamrater, lärare och andra personer. Läraren bör vara en förebild och alltid bemöta eleverna med respekt, vilket uttrycks på följande sätt i Lärares yrkesetik (Läraryrkesförbundet, 2002);

Lärare förbinder sig att i sin yrkesutövning, verka för att upprätthålla förtroendefulla relationer med eleverna (s. 133).

Enligt Carlgren och Marton (2002) påverkas elevens lärande och identitetsutveckling av relationen mellan lärare och elev. Relationen påverkar också lärarens sätt att arbeta tillsammans med sina elever. Lärare som har god kännedom om sin elev, det vill säga känner till dess inlärningsförutsättningar och intressen, har större möjligheter att anpassa undervisningen till varje elev och detta gynnar i sin tur elevens utveckling positivt. En elev som känner sig trygg med sin lärare har lättare för att koncentrera sig på innehållet i undervisningen.

1.1 Bakgrund

En lärares viktigaste uppgift är att undervisa och förmedla kunskap till eleverna. En annan aspekt av läraryrket är att få eleverna motiverade och intresserade och att i skolan skapa en fungerande arbetsmiljö. Detta kan uppnås genom att individanpassa undervisningen till varje enskild elevs intressen och förkunskaper. Läraren bör anpassa undervisningen efter de olika behov som individerna i gruppen har. Undervisning ska alltså bedrivas och samtidigt ska lärare vara lyhörda för vad som händer med de olika individerna i klassrummet. Lärarens arbete förändras med tiden, och att vara lärare idag innebär inte detsamma som det gjorde igår. Ett exempel på de utmaningar som lärare ställs inför idag är den förändrade relationen mellan vuxna och barn.

Som lärare måste man idag vinna auktoritet snarare än att självklart "ha" den som representant för vuxenvärlden och skolan (Carlgren och Marton, 2002, s. 82).

Enligt Carlgren och Marton (2002) känns lärare- elevrelationen mer jämställd idag och lärare och elever förväntas arbeta tillsammans på ett sätt där läraren fungerar mer som handledare än någon som ger order. Detta ställer helt nya krav på lärares didaktiska och sociala kompetenser.

Ett vanligt fenomen som Carlgren och Marton (2002) beskriver när det gäller nyblivna lärares arbete är den så kallade praxischocken som många drabbas av då de lämnat utbildningen. Det de fått lära sig under utbildningen känns inte användbart när de ställs inför problem de nu måste hantera som lärare.

Att börja sitt arbete som lärare beskrivs som att direkt kastas ut i vattnet utan att ha fått lära sig simma (s. 77).

Lärares känsla av otillräcklighet hänger nära samman med förväntningar och krav från dem själva, men även från samhället och elevernas föräldrar. Det är som tur är inte hela sanningen om lärarnas situation då största glädjeämnet i läraryrket ändå är kontakten med eleverna och att se dem utvecklas (Imsen, 2000; Brante, 2006).

Med hänvisning till Carlgren och Marton (2002) kan det antas att läraryrket har förändrats en hel del under senare tid. Att vara lärare innebär inte längre självklart att man har elevernas respekt, utan det är något man som lärare måste kämpa för att få. Skolverkets rapport *Attityder till skolan 2003* (2004a) visar på att många elever (cirka 50 000 av 1 000 000) känner sig illa behandlade av sina lärare. Det finns alltså data som tyder på att det saknas respekt i relationen även från lärarens sida. Vi menar att detta får negativa konsekvenser både för elevens lärande och för dess eget agerande i relationen till andra.

Hur ser blivande lärare som ännu inte börjat sitt yrke på lärare-elevrelationen? Det är de som tillsammans med sina elever kommer att skapa morgondagens skola och samhälle, deras tankar borde därför vara intressanta att ta del av.

1.2 Syfte

Uppsatsens syfte är, med utgångspunkt i ovanstående, att undersöka, beskriva och analysera hur lärarstuderande föreställer sig lärare-elevrelationen och dess betydelse. Hur beskriver de att denna relation bör se ut, och vilka faktorer anser de påverkar hur den blir? Vi är intresserade av att undersöka hur de vill bemöta sina blivande elever och vad de anser vara speciellt med lärare-elevrelationen.

Genom intervjuer med studenter som går sista terminen på lärarutbildningen, med inriktning mot skolår 1-6, kommer blivande lärares uttryck och tankar kring lärare-elevrelationen att undersökas.

1.3 Disposition

Litteraturdelen presenterar tidigare forskning om lärare-elevrelationen idag och en beskrivning av hur den har förändrats genom tiderna. Vi beskriver även hur teorier om lärare-elevrelationen kan kopplas till gällande styrdokument. I metoddelen presenteras den metod vi har använt oss av i undersökningen samt de forskningsetiska principerna. Resultatdelen redovisar vårt resultat av undersökningen utifrån kategoriseringar inom tre olika områden, samt en analys utifrån Aspelins teori. I diskussionen knyts slutligen studiens resultat samman med den teoretiska delen.

2 Teoretisk del

I den teoretiska delen kommer begreppen relation, interpersonell relation och interaktion att behandlas. I denna uppsats utgår vi ifrån Aspelins (1999a, 1999b) tolkning av Scheffs teori när det gäller begreppet relation. Det talas här om lärare-elevrelationen som all ömsesidig aktivitet och kontakt mellan parterna. Läraren och eleven är ålagda att anpassa sig efter sina olika roller och utifrån de förutsättningarna utveckla en gemenskap (Aspelin, 1999a). Läraren är den som får ta det största ansvaret för hur relationen fungerar då denne är vuxen och har ett professionellt åtagande att etiskt kunna försvara sitt handlande (Brante, 2000). I läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lpo 94 (Utbildningsdepartementet, 2006) poängteras att eleverna genom relationer i skolan skall få känna trygghet och lära sig ta hänsyn och visa respekt i samspelet med andra. Skolan skall också medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet som är möjlig genom relationer. Begreppet relation i detta arbete innebär kontakten mellan lärare och elev där de inblandade utvecklar ömsesidiga regler. Vid några tillfällen används begreppet interpersonell relation, vilket syftar på att en relation är ett möte mellan två personer där båda parterna påverkar varandra (Birnik 1998).

Ett annat vanligt förekommande begrepp är ordet interaktion som Aspelin (2003) definierar som alla sorters mänskligt samspel som kan ske på olika sätt, till exempel genom direkta samtal, telefon och brev. Främst associeras interaktion till direkt kommunikation, det vill säga möten ansikte mot ansikte mellan människor. Kommunikationen sker på två olika plan, verbalt och icke-verbalt. Den verbala kommunikationen är de ord och meningar vi säger och

uttrycker när vi talar. Den icke-verbala kommunikationen sker genom vårt kroppsspråk med gester, miner och ögonkontakt.

2.1 Riktlinjer och normer för lärares arbete

I Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lpo 94 (Utbildningsdepartementet, 2006) finns riktlinjer för lärarens arbete och även hur de relationsmässigt bör förhålla sig gentemot eleverna.

Eleven skall i skolan möta respekt för sin person och sitt arbete. Skolan skall sträva efter att vara en levande social gemenskap som ger trygghet och vilja och lust att lära (s. 12).

På flera ställen i Lpo 94 tar man upp vikten av att eleverna ska lära sig visa respekt och hänsyn samt att kunna samspela med andra människor;

Skolan skall främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Omsorg om den enskildes välbefinnande och utveckling skall präglade verksamheten (s. 3).

Skolan skall sträva efter att varje elev: kan leva sig in i och förstå andra människors situation och utvecklar en vilja att handla också med deras bästa för ögonen (s. 8).

Alla som arbetar i skolan skall: visa respekt för den enskilda individen och i det vardagliga arbetet utgå från ett demokratiskt förhållningssätt (s. 8).

För att elevgruppen ska fungera tillsammans med läraren och med varandra är det viktigt att relationernas betydelse synliggörs och uppmärksammas. Var och en måste känna sig trygg i gruppen för att också kunna ge trygghet. Även i förskolans läroplan, Lpfö 98 (Utbildningsdepartementet, 2006) poängteras att barnen ska ges goda förutsättningar att bygga upp varaktiga relationer och känna sig trygga i gruppen. Detta är viktigt för skolan att fortsätta utveckla. I Lpo 94 beskrivs att skolan ska sträva efter att skapa gemenskap och lära eleverna att samspela med andra människor;

Skolan ska sträva efter att varje elev: känner trygghet och lär sig ta hänsyn och visa respekt i samspel med andra (s.9).

Goda relationer mellan lärare och elev är en förutsättning för detta. Eftersom lärare har skyldighet att arbeta efter läroplanen bör de inte bortse från vikten av att försöka skapa goda relationer till sina elever. I Lärares yrkesetik (Läraryrkesförbundet, 2002) uttrycks det att lärare i sin yrkesutövning förbinder sig till att upprätthålla förtroendefulla relationer med eleverna och deras föräldrar/vårdnadshavare. I lärarens arbete ingår också att stödja elevens personliga utveckling och skydda dem från kränkande behandling.

Lärare förbinder sig att i sin yrkesutövning alltid bemöta eleverna med respekt för deras person och integritet samt skydda varje individ mot skada, kränkning och trakasserier (s. 133).

2.2 Aspelins teori

Aspelin (1999a, 1999b) använder Scheffs relationsteori med fokus på lärare-elevrelationen. Här används Aspelins tolkning av Scheffs teori, därför benämns den Aspelins teori och det refereras till honom. Resultatet av denna uppsats kommer att tolkas utifrån de begrepp Aspelin använder. Scheffs begrepp *social bond* översätter Aspelin till sociala band. Sociala band är den förbindelse som finns mellan individer som har en relation och kan liknas vid osynliga trådar som vävs mellan människor genom kommunikation. Varje gång vi är tillsammans med andra människor, som vi identifierar oss med och som har identifierat oss, byggs sociala band. Allt vi uttrycker i varandras närvaro, både verbalt och icke-verbalt, påverkar det sociala bandets utformning. De sociala banden är inte bestående utan förändras efter vad som händer i relationen. Banden kan upprätthållas om relationen är ungefär likadan under en längre tid och byggs på så att relationen blir starkare. Banden kan även hotas om relationen utsätts för problem, men också repareras så att de blir mer stabila. Om relationen helt förstörs klipps banden av (Aspelin, 1999b). Här förstås detta som att lärare bör arbeta för att upprätthålla relationen och samtidigt vara medveten om att den kan förändras av olika anledningar. De sociala band som bör finnas mellan lärare och elev är därför grundläggande för att relationen skall kunna fungera.

Ett annat viktigt begrepp i teorin är *attunement* som Aspelin tolkar som samklang. Med detta menas graden av ömsesidig förståelse och hur väl vi känner varandra. Aspelin menar att det finns olika grader av samklang, det vill säga att personer samspelar med varandra mer eller mindre väl. Människor kan förstå varandras verbala budskap men misslyckas med att läsa av den andras emotionella upplevelse (Aspelin, 1999b). Man kan alltså inte säga att två personer

är i god samklang bara för att de kan föra ett samtal. Genom att man har en sådan kännedom om den andra parten, att man kan läsa av hur den personen känner sig för dagen, underlättas samspelet. I lärare-elevrelationen är det en fördel om läraren kan känna av hur eleven mår och anpassa sina förväntningar och krav efter det.

Aspelin menar att människans två grundkänslor är skam och stolthet och att vi människor i princip alltid upplever någon av dessa känslor. Det finns dock många olika nivåer av känslorna och de ska inte betraktas utifrån enbart sin ordagranna innebörd. Skam kan vara allt ifrån lätt nervositet till gränslös förnedring och stolthet allt ifrån att känna sig lite nöjd till total lycka. Skam och stolthet står i direkt förbindelse till de sociala banden. Vi känner stolthet i en fungerande relation som byggts upp genom väl avvägd distans. Väl avvägd distans innebär att ingen av parterna tränger sig in på den andra personens liv så mycket att det upplevs som obehagligt, men att de ändå ger varandra tillräckligt med uppmärksamhet och närhet för att ingen av dem ska känna sig utelämnad och ensam. Skam upplevs om de sociala banden hotas eller klipps av på grund av att vi är alltför långt ifrån eller för nära varandra. Aspelin ser inte den ena känslan som mer negativ eller positiv än den andra eftersom de båda fungerar som vägledning i den sociala interaktionen. Det är genom att vi upplever skam som vi kan avgöra om vi i relationen kommit för nära in på den andra, eller inte uppmärksammat den tillräckligt. Det som kan ställa till problem är om känslorna undertrycks och inte erkänns. Om känslorna istället erkänns och det förstås hur de är relaterade till våra relationer leder det till att de sociala banden stärks. För att sociala band ska kunna byggas krävs därmed en balans mellan närhet och distans (Aspelin, 1999b). Detta påstående kan även kopplas till Birniks (1998) teori om att man som lärare måste ha ett professionellt förhållningssätt där man både ska ha förmåga att vara nära eleverna och samtidigt ha distans till dem.

I lärare-elevrelationen gäller det att läraren uppmärksammar varje elev så att ingen känner sig bortglömd. Läraren får heller inte gå över gränsen och tränga sig på elevens privatliv, detta kan skapa stort obehag hos eleven och leda till att den känner otrygghet tillsammans med läraren. Om eleven istället känner sig trygg i relationen till läraren och den sociala interaktionen fungerar stärks de sociala banden och deras arbete tillsammans underlättas. Begreppen sociala band, samklang samt närhet och distans återkommer senare i uppsatsen då de belyses utifrån intervjuer med lärarstuderande.

2.3 Lärarens förhållningssätt

Enligt Birnik (1998) beror en individs beteende i en relation på vilket inflytande och beteende den andra personen har. Därför måste man ställa sig frågan vilken typ av relation man vill uppnå genom sitt sätt att agera mot andra. Det beteende en individ har mot en annan framkallar ett visst beteende och handlande hos den andra individen. Detta kan till exempel innebära att en väldigt dominant lärare kan framkalla ett passivt beteende hos sina elever.

Aspelin (1999a) delar in lärares handlingar i tre kategorier. Han menar att läraren, inför varje lektion, har tre olika vägar att välja mellan. Den första vägen innebär att läraren försöker ha total kontroll över undervisningen och eleverna. Andra vägen innebär tvärtom, att läraren släpper kontrollen och lämnar över ansvaret för lektionen till eleverna. När läraren går den tredje vägen väljer han att tillsammans med sina elever skapa balans mellan social kontroll och spontan aktivitet. Aspelin anser att trots att den är svår att uppnå, är den tredje så kallade *medelvägen* att föredra om man vill skapa ett gott inlärningsklimat. Här finns balans mellan vad läraren bestämmer och elevernas inflytande över undervisningssituationen. Vikten av nära samarbete och goda relationer med eleverna för att läraren ska lyckas med undervisningen framhävs av Birnik (1998).

2.4 Relationer i skolan

Det är viktigt att lärare är medvetna om relationernas betydelse. Hur en person beter sig mot en annan får alltid konsekvenser för deras gemensamma relation men även på hur båda parter ser på sig själva (Aspelin, 1999a). Lärarens beteende mot eleven påverkar inte bara elevens självförtroende utan också dennes beteende mot andra människor (Aspelin 2003). Om man som lärare behandlar eleven med respekt bemöter eleven förhoppningsvis andra på samma sätt. Men om lärare istället agerar kränkande mot eleven speglas detta också i elevens beteende. Läraren ska enligt Lpo 94 (Utbildningsdepartementet, 2006) vara en förebild som inspirerar eleverna till att behandla andra personer på ett bra sätt.

Aspelin (2003) berättar om hur man under större delen av skolhistorien har lagt den största betoningen vid lärarens kunskapsförmedlande, och att den personliga kontakten har kommit i skymundan. Man kan säga att det helt enkelt inte har ingått i lärarens uppgift att ta hänsyn till eleven som individ eller arbeta för att skapa goda relationer i klassen, om eleven trivdes i

skolan eller inte var inte viktigt. Idag framhålls vikten av goda relationer mellan lärare och elev i både läroplaner och andra statliga dokument. Dagens lärare förväntas sätta eleverna i centrum och arbeta för att stärka deras självförtroende och sociala kompetens. Forskning som behandlar lärare-elevrelationen (Birnik, 1998) visar att den har en stor betydelse för elevernas lärande. Begreppet lärande inkluderar för det första inte bara faktakunskaper, utan även sociala, emotionella, praktiska och estetiska kunskaper. Kunskapsprocessen beskrivs inte som förr bara som att läraren förmedlar kunskap till eleven. Kunskap konstrueras och ombildas mellan olika individer beroende på hur de relaterar till varandra. Lärandeprocesser kan inte särskiljas från den sociala relationen mellan de olika inblandade, alltså läraren och dennes elever. Läraren bör arbeta för att stärka elevens självförtroende och sociala kompetens för att kunna påverka elevens lärande (Aspelin 2003). Att läraren får en god kontakt med eleverna och arbetar för att skapa ett bra klimat i klassen ses som en viktig del av undervisningen. I Lpo 94 (Utbildningsdepartementet, 2006) beskrivs att barn lär sig i samspel med andra och att skolan ska sträva efter att eleverna lär sig arbeta både självständigt och samarbeta med andra personer.

Aspelin (2001) menar att lärarens uppgift att förmedla kunskap och underlätta relationsbyggnad i klassen inte ska skiljas åt utan vara sammanbundna. Läraren och eleverna är ständigt delaktiga i social interaktion, både i det som sker nu och i tanken. Både läraren och eleverna är verksamma i den byggnadsprocess där relationerna byggs upp, raderas och repareras. Denna process är inte synlig på samma sätt som exempelvis undervisning i matematik. Aspelin liknar lärarens roll i denna process vid att vara byggmästare och följa uppbyggnaden, men utan konkreta ritningar. Läraren kan dock inte bygga relationer själv, eller ensam ha ansvaret för byggnadsprocessen, alla måste hjälpas åt.

2.4.1 Lärarens relation till elevens föräldrar

I Lpo 94 (Utbildningsdepartementet, 2006) kan man läsa om att skolan och vårdnadshavarnas gemensamma ansvar för elevernas skolgång skall skapa de bästa möjliga förutsättningarna för barns och ungdomars utveckling och lärande. På flera ställen uttrycks skolans ansvar att samarbeta och skapa en god relation till hemmet:

Alla som arbetar i skolan skall samarbeta med elevernas vårdnadshavare så att man tillsammans kan utveckla innehåll och verksamhet (s. 14).

Läraren skall samverka med och fortlöpande informera föräldrarna om elevens skolsituation, trivsel och kunskapsutveckling (s. 14).

Även i Lärares yrkesetik (Läraryrkesförbundet, 2002) fastställs att lärare i sin yrkesutövning förbinder sig att verka för att upprätthålla förtroendefulla relationer med både eleverna och deras föräldrar/vårdnadshavare, och vara lyhörda för deras synpunkter.

Bergem (2000) refererar till en norsk undersökning från mitten på 90-talet om föräldrars förväntningar på skolan. Där framkom att lärarens förhållande till eleverna, att läraren behandlar eleverna med respekt och förståelse, var det som föräldrarna tyckte var absolut viktigast i skolan. En stor majoritet menade också att skolan ska skapa en lärmiljö präglad av trivsel och trygghet. En annan intressant sak som framkom vid undersökningen var att föräldrarna överlag prioriterar arbetet med elevernas personliga mognad och utveckling högre än kunskapsförmedlingen. I Carlgren och Marton (2002) beskriver en lärare att en viktig faktor för att få bra kontakt med föräldrarna är att man förklarar att skolan har förändrats från när de själva gick där. Det gäller också att fånga föräldrarnas intresse från början och visa att man som lärare har nya idéer och att man är intresserad av föräldrarnas engagemang i sina barn.

2.5 Hur skapas lärare-elevrelationen?

En god relation mellan läraren och eleverna har möjlighet att växa fram genom riklig interaktion och ett nära samarbete under en längre tid. Stabila relationer i undervisningen formas under förutsättning att det både finns personlig närhet och opersonlig distans. Personlig närhet är då båda parter ser varandra som verkliga personer och opersonlig distans då parterna vet sina roller och agerar därefter. En viktig del av processen ligger i att både läraren och eleverna, trots och genom sina olika roller, förstår och respekterar varandra (Aspelin, 1999a). Man kommer inte ifrån att läraren har makt över sina elever som gör att deras relation inte kan bli helt jämställd. Läraren får därmed inte använda sin makt på fel sätt, genom att kränka eller nedvärdera. Elever inser oftast att lärare har betydligt större makt än de själva. Om eleverna ändå känner sig respekterade och läraren ger dem ansvar, kan de ta efter lärarens beteende och använda läraren som förebild. Bergem (2000) skriver att eftersom barn är beroende av vuxna måste de ständigt utelämnas till dem med tillit om att den vuxne

handlar med barnens bästa för ögonen. Detta gäller också i förhållandet mellan lärare och elev. Eleven utelämnar sig till läraren eftersom att den är beroende av lärarens hjälp och stöd. Det är då av största betydelse att läraren inte avvisar eleven utan visar omsorg. Elevernas upplevelse av att läraren bryr sig om dem kan, enligt Bergem, på ett avgörande sätt stärka elevens tillit och lägga grunden för ett fungerande samspel i arbetet mot gemensamma mål.

En grundläggande förutsättning för en god relation är en fungerande kommunikation på bådas villkor. En sådan kommunikation gynnar utvecklingen av relationen och skapar förutsättningar för att eleven ska kunna utvecklas till en trygg och social person (Aspelin, 1999a). Det är viktigt att eleven känner tilltro till läraren och vågar säga ifrån om den känner sig dåligt bemött. Både läraren och eleven behöver kunna prata med och förstå varandra för att interaktionen ska fungera. För att en lärare ska kunna skapa en positiv relation till sin elev krävs alltså en god interaktion mellan läraren och eleven.

Med hänvisning till Ogden (2003) bör läraren intressera sig för att lära känna och intressera sig för varje elev. För att minska risken för att utsätta eleven för påfrestande situationer som rör till exempel familjesituation är det viktigt för läraren att veta varje elevs svaga punkter. Läraren bör intressera sig för att kunna lägga upp undervisningen efter elevens personliga intressen och kunskaper. Om eleven känner att den kan påverka lektionerna och känner att den har kontroll över sin skoldag blir resultatet en positiv inställning till skolan. Eleven lyssnar mer på en lärare den litar på och som respekterar eleven. Är läraren att lita på så vinner den respekt hos eleven. Om lärarens tillmötesgående mot eleven däremot blir för stort finns risken att läraren uppfattas som svag och eleverna istället tappar respekten. Här blir Aspelin (1999b) tankar om att det måste finnas en balans mellan närhet och distans i relationen åter aktuella.

Relationen mellan lärare och elev kan gå i baklås av många anledningar. Elevgruppens sammansättning eller lärarens sätt att agera kan vara en riskabel kombination som gör att relationen inte fungerar. Risken för detta är större om läraren har ensamt ansvar för en klass och eleverna endast har en lärare att vända sig till. Långvariga konflikter mellan lärare och elev som är svåra att reda ut kan förebyggas genom att lärare arbetar i arbetslag och delar ansvaret för klasserna. Detta ger även eleven chans att kunna vända sig till den lärare som den fått bäst relation till (Ogden, 2003).

När läraren arbetar med elevernas sociala utveckling behöver hon tänka på att reflektera över sitt eget beteende när det gäller sina egna sociala relationer och rannsaka sig själv hur hon ser på varje elev, samt granska om hon låter denna syn påverka hur hon bemöter eleven. Genom denna reflektion får läraren större förståelse för elevens situation, och kanske varför den beter sig som den gör i relationen. Lärare bör tänka på att eleverna även påverkar henne, men att denna påverkan inte får avgöra hur eleverna blir behandlade (Birnik, 1998). Läraren får alltså inte låta relationen till de olika eleverna påverka hennes agerande på ett negativt sätt, hon måste vara professionell i sitt bemötande mot alla eleverna och inte låta sina egna känslor ta överhand.

2.6 Vad är speciellt med lärare- elevrelationen?

Redan innan eleven kommer till skolan har den erfarenhet av olika relationer. Läraren är en auktoritet och barnen har redan stött på föräldraauktoriteten i hemmet. En skillnad är att det inte finns samma starka emotionella band mellan lärare och elev. Läraren är i början en relativt främmande person för eleven jämfört med föräldern. Dessutom har lärare betydligt fler barn att rikta sin uppmärksamhet till samtidigt. Dessa är några av de faktorer som gör att lärar-elevrelationen är annorlunda mot många andra relationer.

Birnik (1998) menar att relationer till andra vuxna än till föräldrarna är en förutsättning för att ett barn ska kunna skapa sig en egen identitet. Här kan lärarna i skolan fylla en viktig funktion. Men när det görs besparingar inom skolan blir det en negativ effekt för eleverna. Personaltätheten minskar och lärarnas uppgifter ökar, vilket gör att möjligheten till nära kontakt mellan lärare och elev försämras. Ju fler elever och arbetsuppgifter en lärare har desto svårare blir det att hinna med att skapa betydelsefulla relationer till varje elev. Ogden (2003) menar att alla människor har ett behov av tillhörighet. Detta behov kan eleverna få tillfredställt i skolan genom kontakt med lärare och andra elever. Det är av stor vikt att läraren visar att den är engagerad i alla sina elever och bryr sig om hur det går för dem.

Aspelin (1999b) menar att graden av krävd och visad respekt är ojämnt fördelad i lärare-elevrelationen. Läraren har trots allt en betydligt större makt och möjlighet att påverka hur relationen blir än eleven. Att relationen inte är jämställd är en faktor som måste anses ha en väldigt stor påverkan för hur lärare-elevrelationen blir. Brantes (2000) undersökning av gymnasiestudenters kritiska syn på interaktionen mellan lärare och elev visar att de

studerande anser att läraren styr relationen genom sin möjlighet att sätta betyg på eleverna. De studerande menar att deras åsikter och beteende räknas in vid betygssättningen och hämmar deras möjligheter att påverka undervisningen och vara sig själva. Lärarna i de skolår vi riktar denna undersökning mot (1-6) har förvisso inte denna möjlighet då betygssättning inte existerar där. Vi menar ändå att läraren har hållhake på eleverna och att detta ger denne möjlighet att missbruka sin makt. Bergem (2000) menar att lärare ibland omedvetet kan råka missbruka sin makt. Det är därför av största vikt att lärare regelbundet tänker över hur de bemöter sina elever och agerar i relationen till dem.

Birnik (1998) har gjort en intervjustudie med 13 svenska verksamma lärare i årskurs 4-6. När han frågade vad de ansåg vara viktigt i skolan tyckte samtliga att interpersonella relationer är ett viktigt område och lärarna ansåg sig själva vara viktiga personer för elevernas sociala utveckling. En av de aspekter som lärarna menade var den mest avgörande för hur undervisningen fungerar är relationen till den enskilde eleven. Lärarna menar att om inte den sociala relationen till eleven fungerar är det i stort sett ingen idé att försöka lära eleven ämneskunskaper. Detta visar på att dessa lärare anser att goda relationer är en grundläggande förutsättning för att kunna bedriva en fungerande undervisning.

2.7 Lärare- elevrelationen i lärarutbildningen

Birnik (1998) menar att den förändrade lärarrollen bör medföra att man lägger vikt vid att utbilda blivande lärare i hur man hanterar olika situationer som är orsakade av den interpersonella relationen. Nuvarande och blivande lärare måste också få kunskap om hur deras egen person och lärarroll aktivt bidrar till kvaliteten på relationen mellan lärare och elev. Ett ämnesinnehåll som fokuserar på interpersonella relationer bör med andra ord vara ett lika nödvändigt inslag i lärarutbildningen som att man lär sig planera undervisning.

2.7.1 Psykoterapeututbildningen jämfört med lärarutbildningen

Birnik (1998) påpekar inte bara bristen på lärare- elevrelationens fokus i lärarutbildningen utan gör även en jämförelse med utbildningen till psykoterapeut. Han menar att både läraren och psykoterapeuten använder sig av sin person som instrument i sina respektive yrken. Det finns dock stora skillnader i utbildningarna. Den blivande psykoterapeutens personlighet studeras och bearbetas. Man anser att om man ska kunna hjälpa en klient att bli medveten om

sin personlighet och sina relationer till andra människor behöver psykoterapeuten ha kunskap om sina egna mönster. Denna bearbetning sker dels genom handledningssituationer där den blivande psykoterapeutens sätt att förhålla sig till klienten bearbetas ihop med en erfaren psykoterapeut. Terapeutstudenten tränas även i att observera sig själv och sitt sätt att bemöta andra. Dessa moment finns inte med på samma sätt i lärarutbildningen. Även om praktikstudier är en viktig del fokuseras det i större utsträckning på organisering och planering, än på hur lärarstudenten är tillsammans med eleverna. I lärarens arbete kan personligheten sägas vara lika betydelsefull som i psykoterapeutens, inte minst för att läraren ofta arbetar med minderåriga som är förhållandevis beroende av den vuxne. Även om det finns skillnader i relationen mellan psykoterapeut och klient och den mellan lärare och elev menar Birnik att det finns teorier och erfarenheter att hämta från det psykoterapeutiska fältet som kan vara mycket användbara vid studier av lärare-elevrelationen.

Bergem (2000) anser att blivande lärare måste få tillfälle att reflektera över yrkesetiska dilemman under sin utbildning, däribland relationen till eleverna. Studenterna behöver utveckla en medvetenhet om det ansvar de kommer att få som lärare, och de behöver vägledning i hur de ska kunna leva upp till detta ansvar. Bergem hänvisar till en undersökning han gjort av lärarstudenter i Norge. Studenterna hävdade där att de fått alltför lite kunskap om hur de kan lösa relations- och värdekonflikter. För att kunna utveckla sin beredskap för dessa frågor måste man systematiskt arbeta med yrkesetiska problemställningar, vilket bör vara en viktig del av lärarutbildningen.

2.7.2 Den verksamhetsförlagda delen av lärarutbildningen, VFU

Birnik (1998) gjorde 1995 en studie om blivande lärares syn på interpersonella relationer. Birnik intervjuade 15 svenska lärarstudenter och deras handledare under studenternas slutpraktik. Under intervjuerna har man tagit upp hur relationen varit mellan handledaren och student. Detta har visat sig vara en viktig faktor för vilka erfarenheter studenter får med sig ifrån praktiken. Om studenten ska förmås utveckla sina interpersonella relationer är det en stor fördel om även handledaren har gjort sig själv medveten om hur hon fungerar i relation till andra individer. Handledaren och studenten kan då lättare skapa en trygg och bärande relation där studenten får stöd och utrymme att utveckla sin lärarroll.

Birnik undersökte även vilket utrymme lärare-elevrelationen fått under praktiktiden. Hos vissa intervjuvar har detta ämne ingått i handledningen och några studenter menar att de har börjat förstå betydelsen av elevbemötande, medan andra inte berört ämnet. Överlag visade det sig dock att varken lärarstudenter eller handledare fäste särskilt stor vikt vid interpersonella relationer. I undersökningen av de 15 paren kan man inte finna bevis för att de lägger särskilt stor vikt vid lärare-elevrelationen. Olika förklaringar till detta kan vara att det dels inte har ansetts vara en del av skolans kultur eller att handledaren ser det som ett känsligt ämne. Det har inte känts lika hotfullt att tala om planering och metoder som om relationer. Birnik menar att en av handledarens uppgifter är att tillsammans med studenten bearbeta dennes relation till eleverna. Denna undersökning visar på att detta inte är något som självklart behandlas under handledningen. Handledare har inte alltid en klar bild över sin roll och den verksamhetsförlagda delen av utbildningen blir därmed mindre effektiv än vad som är tänkt, från högskolornas sida sett (Lendahls och Runesson red., 1996).

2.8 Lärarens ansvar i relationen

Läraren som är vuxen och yrkesverksam får ta ett betydligt större ansvar än eleven för hur relationen fungerar. Brante (2000) menar att läraren har ett större ansvar än eleven när det gäller hur relationen fungerar. Läraren är vuxen och myndig och är därmed ansvarig för sina handlingar. Läraren har också själv valt sitt yrke, till skillnad från eleverna som har skolplikt i nio år. En annan viktig aspekt i läraransvaret är enligt Birnik (1998) att ha förmågan att se eleven som en person och inte enbart som elev, någon de ska lära något. Läraren måste kunna se eleven för vad den är och inte enbart för det den presterar i skolan. Eleven har ett liv utanför skolan där den presterar och kanske uppfattas på ett annorlunda sätt och detta bör läraren vara medveten om. Som lärare måste man ha ett professionellt förhållningssätt där man både ska ha förmåga att vara nära eleverna och samtidigt ha distans till dem. Läraren bör kunna skilja på elevens problem och sina egna. Detta stämmer överens med Aspelins teori om att en för nära eller för distanserad relation skapar skuld känslor som ifall de undertrycks kan förstöra relationen (Aspelin, 1999b).

Maltén (1995) beskriver att omgivningens agerande är viktigt när det gäller elevens acceptans av sig själv och sin självbild. Eleven behöver flera identifikationsobjekt som den känner sig känslomässigt bunden till. Någon att respektera, beundra och efterlikna och som även tycker om eleven tillbaka. Beroende på vilken respons omgivningen ger eleven formas elevens

själförtroende och trygghet i en positiv eller negativ riktning. Här kan antas att läraren skulle kunna fungera som ett sådant identifikationsobjekt då den är en viktig person i elevens liv och någon som eleven har tät kontakt med.

Som den starkaste parten i lärare-elevrelationen kan läraren medvetet eller omedvetet råka missbruka sin makt, vilket kan få följden att elevens utveckling till en självständig individ hämmas (Bergem, 2000). Läraren har alltid ett ansvar för sina handlingar och därmed för sin relation till eleven. Det sociala ansvaret ligger också på läraren som bör vara en förebild (Aspelin, 1999a). Det är därför viktigt att läraren är medveten om det stora ansvaret som vilar på dennes axlar och att det sätt den bemöter eleven på kan ge konsekvenser för elevens utveckling.

2.9 Social kompetens och undervisning

En lärare kan ha hur bra ämneskunskaper som helst men inte kunna förmedla dem. Det kan bero på att läraren saknar förmågan att kunna kommunicera med eleverna. Det är få yrken som är så beroende av god kommunikation som läraryrket. Personlighet, inlevelseförmåga och kontaktförmåga är förmodligen avgörande såväl som intresset för andra människor. Det som Maltén (1995) menar är det centrala är att förhållningssättet till andra människor även är bundet till vilken människosyn man har. Dessa åsikter och värderingar är ofta djupt rotade. Men genom att granska sig själv och sitt handlande anser han att man kan bli medveten om och förbättra sitt sätt att bemöta andra människor.

Birnik (1998) påpekar också att det är kvaliteten på lärare-elevrelationen och inte själva ämnesinnehållet som avgör hur effektiva lärare är. Läraren måste se eleverna som självständiga individer med en förmåga att ta vara på sig själva när de får känna att läraren respekterar, litar på och uppskattar dem. Han menar att en lärares didaktiska förmåga till stor del hänger samman med hennes sociala kompetens. Att läraren visar sin personlighet är väldigt viktigt i arbetet med relationen till eleven. Eleven behöver få se att läraren är en medmänniska och inte bara lärare. Läraren måste även visa eleven respekt och tillit. För att eleven ska trivas i relationen och känna förtroende måste läraren få eleven att känna sig betydelsefull, betrodd och respekterad (Birnik, 1998). Detta kan dels ske genom att läraren bekräftar och berömmar eleven och visar eleven att den duger som den är.

2.10 Trygghet och inlärning

När en människas sociala behov inte tillgodoses får det konsekvenser även för hennes inlärning. Hur eleven upplever relationer till pedagogen och sina kamrater är en viktig aspekt i inlärningsprocessen då dåliga relationer försvårar lärandet. Om läraren bemöter eleverna på ett nedlåtande sätt försämrar det förutsättningarna för inlärning. Om läraren istället skapar en varm och personlig relation till sina elever är det en god grund för undervisningen (Ladberg, 2000).

Relationen eleven har till sin lärare har även enligt Birnik (1998) stor betydelse för hur motiverad eleven är att engagera sig i skolarbetet. Även elevernas förhållande till varandra i klassen är mycket betydelsefullt för utvecklingen. Eleverna måste känna att de vågar prova nya saker och fråga när de inte förstår, utan att bli retade eller utskrattade. Att våga är viktigt för att kunna utvecklas. Om eleverna i klassen har nedvärderande attityder och mobbning förekommer missgynnas allas inlärning. En av pedagogens viktigaste uppgifter är därför att skapa en trygg miljö och uppmuntra eleverna att hjälpa varandra (Ladberg, 2000). Bergem (2000) menar att läraren här har en viktig roll som förebild. Lärarens värderingar, attityder och sätt att bemöta andra personer har ofta en stor inverkan på elevernas beteende. Det är därför viktigt att läraren är medveten om sin roll som identifikationsobjekt och agerar på samma sätt som den uppmanar eleverna att göra, alltså leva som man lär.

3 Problemformulering

Hur föreställer sig blivande lärare relationen mellan lärare och elev? Vilka faktorer anser de lärarstuderande påverkar relationen och anser de att relationen påverkar elevens inlärning? Hur anser de att relationen bör fungera?

4 Metoddel

I den metodiska delen redogörs för metodologiska utgångspunkter, intervjufrågor, forskningsetiska principer, urval av respondenter, pilotundersökning och genomförande.

4.1 Metodologiska utgångspunkter

Intervjuer valdes eftersom detta tillvägagångssätt ansågs ge de mest uttömmande och givande svaren på frågorna. Respondenterna har med denna metod möjlighet att ge uttryck för sina åsikter och värderingar på ett otvunget sätt och informationen blir mer personlig och uttömmande än vid till exempelvis enkätundersökningar (Holme och Solvang, 1997). Trost (2003) anser att om man vill veta hur människor resonerar inom ett visst område är intervjuer en bra metod. Semistrukturerade intervjuer kommer att användas, det innebär att frågorna inte nödvändigtvis behöver komma i en speciell ordning. Detta ger respondenten större möjlighet att tala mer utförligt om ämnet och utveckla sina synpunkter med egna ord (Patel och Davidson, 2003; Denscombe, 2000).

4.2 Frågorna

Frågorna i intervjun (bilaga 1) är uppdelade i tre olika områden och hade utgångspunkt i vad som skulle undersökas.

- Hur de lärarstuderande definierar sitt förhållningssätt till sina kommande elever.
- Hur de lärarstuderande uttrycker sig kring lärare- elevrelationen.
- Vilka faktorer anser de lärarstuderande påverkar relationen mellan lärare och elev.

4.3 Forskningsetiska principer

Innan undersökningen bearbetades de forskningsetiska principerna, som ger normer för förhållandet mellan forskare och undersökningsdeltagare. De forskningsetiska principerna har fyra huvudkrav på forskning; informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Vetenskapsrådet, 2002).

Respondenterna fick till att börja med en förfrågan via e-mail (bilaga 2). De informerades om syftet med intervjun enligt informationskravet, och blev också informerade om att uppgifterna de lämnar endast kommer att användas i forskningssyfte. Deltagandet var frivilligt och respondenterna fick information om att de när som helst kunde avbryta intervjun enligt samtyckeskravet. Både i informations-målet och muntligt, innan intervjun, fick deltagarna information om att deras uppgifter behandlas konfidentiellt. I enlighet med konfidentialitetskravet kommer deltagarnas personuppgifter och intervjusvar att behandlas

och förvaras på ett korrekt sätt. Lärarstudenternas namn och ålder kommer inte att uppges i arbetet.

4.4 Urval

För att få ett mer konkret resultat av hur studenter talar om det kommande läraryrket koncentrerades undersökningen på blivande lärare för en viss åldersgrupp elever, då vi anser att elevernas ålder kan ha inverkan på hur lärare agerar i relationen. Urvalet koncentrerades till lärarutbildningens inriktningar: Barnets lärande/Lärarens roll, Språk och Skapande och Fritid/Skola. Dessa inriktar sig till arbete med elever i ålder 6-12 år vilket stämmer överens med skolåren vi ämnade undersöka. Klasslistor skrevs ut med de aktuella inriktningarna för att sedan slumpa respondenter ur. Urvalet gällde studenter som går sista terminen, det vill säga AU3-studenter. Det slumpmässiga urvalet skedde genom tärningskast på blandade klasslistor. De utvalda studenterna kontaktades via e-mail. Vi fick sammanlagt kontakt med åtta respondenter och med tanke på vår studies omfattning och den tid den var tilldelad ansåg vi att detta var ett lämpligt antal. Det visade sig att samtliga åtta respondenter var kvinnor. Eftersom vi i denna studie inte hade möjlighet att undersöka genusperspektivet så kan vi inte beskriva vilken betydelse detta har för vårt resultat.

4.5 Pilotundersökning

Som förberedelse inför undersökningen valdes att göra en pilotundersökning. Pilotundersökningen motsvarar den egentliga undersökningen men i liten skala och ger möjlighet att justera frågornas innehåll och formuleringar för att de ska fungera så bra som möjligt under själva undersökningen (Patel och Davidson, 2003). Syftet med pilotintervjun var att träna intervjuteknik och undersöka hur urvalet av intervjufrågor kunde uppfattas av respondenterna. Pilotintervjun genomfördes med en student av samma urvalskriterier som övriga respondenter, men dennes svar är inte presenterade i resultatet. Under pilotintervjun upptäcktes att en fråga lätt kunde missuppfattas, och en annan fråga kändes inte relevant för undersökningen när den ställdes. Denna insikt gjorde det möjligt att formulera om och utesluta frågor för att vara så väl förberedda som möjligt inför den verkliga undersökningen. Pilotintervjun gav även insikt i vilka följdfrågor som kunde vara lämpliga att ställa.

4.6 Genomförande

Samtliga intervjuer ägde rum på tyst och avskild plats, antingen i studierum på högskolans bibliotek eller på bibliotek på annan ort. Detta för att inte stressa respondenterna och störa deras fokus på frågorna, utan istället ge dem möjlighet att fundera i lugn och ro. För att få ut så spontana svar som möjligt valde vi att inte låta respondenterna ta del av intervjufrågorna före intervjun. Om respondenterna fått tillgång till frågorna före intervjun var vi oroliga för att de skulle känna press att svara på ett *korrekt* sätt istället för att ge oss sina spontana tankar kring ämnet.

Intervjuerna dokumenterades med bandspelare. Enligt Patel och Davidsson (2003) är fördelen med att använda bandspelare att intervjupersonernas svar registreras exakt. En nackdel kan vara att bandspelaren påverkar de intervjuades svar så att de blir mindre spontana, detta är dock inget som vi märkte av. Innan intervjuerna efterfrågades respondenternas tillstånd att använda bandspelare, vilket de alla godkände.

4.7 Bearbetning av material

När intervjuerna var genomförda transkriberades bandupptagningarna på datorn och skrevs ut. Materialet granskades och uttalanden från respondenterna som ansågs vara av betydelse för vår undersökning markerades. De markerade uttalandena listades upp och granskades på nytt och olika områden framträdde. Dessa områden delades sedan in i kategorier som därefter analyserades utifrån Aspelins teori.

5 Resultat och analys

5.1 Områden och kategoriseringar

Vid genomläsning av intervjuerna framträdde ett antal områden ur respondenternas uttalanden. Dessa områden blev i sin tur indelade i kategorier. Inom dessa områden redovisas lärarstudenternas sätt att tala om lärare- elevrelationen. De olika områdena presenteras var för sig men vissa uttalanden kan tänkas passa in i flera områden. Kategorierna kommer att presenteras före varje område för att tydliggöra vad området handlar om. Därefter presenteras området i helhet med sammanfattningar av respondenternas svar.

De tre områdena är:

- 1. Leda och bli respekterad.**
- 2. Stödja, hjälpa och anpassa.**
- 3. Faktorer som påverkar relationen.**

Studenterna kommer i uppsatsen att benämnas med siffror från ett till åtta, exempelvis stud, 3.

5.1.1 Kategoriseringar inom område 1

- **Handleda och förmedla kunskap**

Respondenterna talar om att läraren leder eleven vidare i dess utveckling och att lärarens uppgift är att lära eleven något. Det talas om att läraren ska veta mest och inte bli rättad av sina elever. Relationen mellan lärare och elev anses även kunna påverka elevens kunskapsinhämtande.

- **Vara respekterad**

Att eleverna ska ha respekt för läraren. Det anses att läraren behöver vara hård mot eleverna i början för att få respekt, och även att denna respekt minskar ju äldre eleverna blir.

- **Vara den som bestämmer**

Lärare- elevrelationen anses inte vara jämställd då läraren är vuxen och har makt över eleven. Läraren står alltid lite över, det är ingen kompisrelation.

5.1.2 Leda och bli respekterad

De uttalanden som placerats i detta område beskriver att läraren har till uppgift att leda eleverna och vara den som bestämmer. Lärarens uppdrag att förmedla kunskap lyfts också fram här *"Självklart är vi inte på exakt samma plan, för jag (läraren) är ju ändå den som ska leda eleverna att komma vidare i sin utveckling"* (stud, 7). *"Läraren ska lära eleven någonting"* (stud, 8) eller *"du (läraren) ska ju vara ledaren och du ska förmedla kunskap på ett bra sätt och stötta eleverna i deras lärande"* (stud, 5). Att läraren ska vara den som bestämmer motiveras med att läraren är vuxen, *"man är den vuxne helt enkelt"* (stud, 7). Det påpekas att läraren inte får skapa några förväntningar hos eleven att de är kompisar, utan visa att de har en annan typ av relation, *"det är viktigt att man inte hamnar i kompisrelationen"* (stud, 4). Samtidigt berättas även att läraren och eleven bör kunna ha en vänskaplig relation, mer om detta nämns i område två.

Att relationen mellan lärare och elev är något som påverkar elevens lärande ansåg samtliga respondenter. Om eleven och läraren litar på varandra och har ömsesidig respekt så blir också arbetet i skolan mer positivt. *"Lekfullt på något sätt men ändå lärande"* (stud, 1) är en beskrivning på hur relationen borde vara mellan lärare och elev. *"Men däremot, har man en spänd relation och eleven inte känner förtroende så kan det säkerligen ha motsatt effekt"* (stud, 1). En respondent talar om att en lärare inte får ha en negativ inställning till eleverna, *"Hade jag gått in med den inställningen att du (eleven) är precis värdelös, och kan inte lära dig någonting, så gör han förmodligen inte det heller"* (stud, 7). För att lära sig något anses det att eleverna behöver ha trygghet i relationen till läraren, *"Om jag (läraren) har en god kontakt med min elev så tror jag på ett sätt att den eleven lär sig mer"* (stud, 3).

I detta område har också de uttalanden som handlar om att läraren ska vara respekterad av eleverna placerats in: *"de ska känna respekt för en (läraren)"* (stud, 2). Det menas att man som lärare ska vara *"hård i början"* (stud, 6) för att få elevernas respekt. Det poängterades dessutom att *"det märks att ju äldre barnen blir desto mindre respekt får de för läraren"* (stud, 6). Vilket förstås som att eleverna lyder lärarens uppmaningar mindre ju äldre de blir. Respondenterna talar även om ömsesidig respekt där också läraren ska respektera eleven, dessa uttalanden har placerats in i område två. Att läraren ska vara en förebild diskuteras också, *"vara en förebild för barnen"* (stud, 8). Att läraren ska vara den som vet mest är något som en av respondenterna anser viktigt. *"För det skulle ju vara hemskt om en elev bara -Nej,*

så är det inte. Att man blir rättad av sina elever” (stud, 6). Denna respondent ansåg inte att läraren alltid kan vara bäst på allt, men att *”det tar bort lite av lärarens självsäkerhet om eleven kan mer”* (stud, 6).

5.1.3 Kategoriseringar inom område 2

- **Hjälpa och stödja**

Det anses att läraren har som uppgift att stötta eleven och finnas som hjälp. Detta gäller både skolarbetet och mer personliga områden.

- **Ömsesidig respekt och samspel**

Läraren och eleven ska kunna lyssna på varandra och fungera tillsammans. Det anses viktigt att det finns en ömsesidig respekt och att läraren inte pratar över huvudet på eleven. Läraren och eleven bör kommunicera för att komma fram till de bästa lösningarna.

- **Vänskap och förtroende**

Respondenterna anser att eleven ska kunna anförtro sig till läraren som ska vara en god lyssnare. Läraren och eleven ska kunna ha en vänskaplig relation. Eleven ska känna förtroende och trygghet. Läraren ska visa att den bryr sig om eleven.

- **Individanpassa**

Att läraren bör arbeta för att lära känna eleven och se varje elev som en egen individ. Läraren bör anpassa sig efter elevernas förutsättningar och vara lyhörd och bemöta eleverna efter deras olika behov.

5.1.4 Stödja, hjälpa och anpassa

Detta område innefattar svar som handlar om att läraren har till uppgift att stödja och hjälpa eleven, *”att man (läraren) stöttar och finns där som hjälp”* (stud, 5) eller *”hjälpa eleven på vägen”* (stud, 7). Detta anses gälla både skolarbetet och även mer personliga ärenden. *”Många gånger så är du (läraren) ju både psykolog och extraförälder och lite av varje”* (stud, 5). Det anses att lärare har en blandning i sin yrkesroll där det både ingår att undervisa, men även stötta eleverna och arbeta för att de ska må bra och känna sig trygga. Eleverna ska känna att de kan anförtro sig till läraren. Det pekas på vikten av att läraren kan samspela med

sina elever och att det finns en ömsesidig respekt. Läraren bör vara sympatiskt och demokratisk. *"Man ska visa respekt för varandra, både jag som lärare ska visa respekt för eleven och eleven för mig. Någon sorts ömsesidig respekt"* (stud, 3). Om läraren och eleven är oense anses det att de ska diskutera för att komma fram till bästa lösningen. Det pekas även på vikten av att man kan kommunicera med varandra, och att läraren talar till eleven och inte över den oavsett elevens ålder.

Vissa respondenter menar att läraren och eleven ska kunna ha en vänskaplig relation, men det pekas även på att det inte ska vara någon kompisrelation. Respondenterna uttrycker att man måste hitta en balans mellan hur mycket kompis man är med eleverna, och att vara deras ledare. *"Det är en sorts balans, att vara kompis men ändå tydlig som ledare"* (stud, 4). Det uttrycks även att: *"Jag tycker att man som lärare ska kunna ha en vänskaplig relation med eleverna, men ändå att de ska känna respekt för en (läraren). Att det inte bara blir en vänskaplig relation utan att läraren är den som bestämmer"* (stud, 2). Det menas att det ska vara *"tydligt att läraren är lärare och eleven är elev"* (stud, 4), båda ska veta vilken relation man har. *"Eleven ska känna sig trygg och inte vara rädd, men ändå ha respekt för en (läraren)"* (stud, 4). Och *"ur elevens synvinkel så måste det kännas mycket tryggare om man har en bra relation till sin lärare. Det är nog grundstommen för allt lärande. Känner man sig inte trygg så är det nog svårt att lära sig någonting"* (stud, 4). Att läraren är snäll men ändå visar vem som bestämmer anses viktigt *"man (läraren) ska vara snäll men kunna visa att man inte betar sig hur som helst, att sätta gränser"* (stud, 8). Det berättas att VFU-perioderna under utbildningen gett övning i detta område. *"Man känner själv att man har förändrats under tiden på lärarutbildningen. Innan var det mer att man lutade åt den vänskapliga relationen med eleverna. Men nu att man kan sätta sig både i respekt och ha en vänskaplig relation"* (stud, 2).

En annan del av detta område som respondenterna uttrycker är vikten av att individanpassa och *"kunna se till alla elever fast de är olika"* (stud, 2) och *"ser alla som en egen individ"* (stud, 8). Respondenterna menar att det är viktigt att se varje enskild elev och *"möta dem där de är"* (stud, 1) genom att anpassa sig efter elevernas behov. Det uttrycks att man bör *"se alla eleverna utifrån vad de är och var de befinner sig i sin utveckling"* (stud, 3), och *"alla barn är ju olika och vissa barn behöver kanske mer en klapp på axeln än andra"* (stud, 5).

5.1.5 Kategoriseringar inom område 3

- **Föräldrar, syskon och elevens uppväxt**

Föräldrarnas inställning till läraren och skolan ligger under denna kategori. Tidigare syskon på skolan som läraren känner till besvärligheter med och sorterar in den nuvarande eleven i samma fack. Elevernas uppfostran och deras respekt för äldre människor.

- **Påtvingad relation**

Läraren och eleven har inte valt varandra, lärare- elevrelationen är därför oftast en påtvingad relation. Till följd av detta kan både läraren och eleven känna sig utsatta. Det anses vara lätt hänt att eleven känner sig underlägsen i relationen.

- **Lärarens personlighet**

Lärarens självsäkerhet och attityd gentemot eleverna och sin yrkesroll anses vara en faktor som påverkar hur lärare-elevrelationen blir. På vilket sätt läraren agerar och bemöter eleverna och hur bra lärarens och elevens personligheter stämmer överens med varandra.

5.1.6 Faktorer som påverkar relationen

Till område 3 hör svaren som handlar om faktorer som påverkar lärare- elevrelationen. En av frågorna i intervjun var direkt riktad till vilka faktorer som kan påverka relationen, men svar har även funnits under andra frågor. Vad som påverkar lärare- elevrelationen anses vara att *”Det är en väldigt påtvingad relation, det är ju inget de (läraren och eleven) kan välja”* (stud, 1) och att ingen av dem kan välja sammansättning av gruppen. Läraren har förvisso möjlighet att byta jobb, och eleven kan byta skola, men det är knappast de första lösningarna som tas till.

Läraren är vuxen och har en betydligt större makt än eleven över hur relationen blir. *”Eleven kan ju känna att den är underlägsen. Det är svårt att undvika att eleven känner så”* (stud, 8). Svaren från respondenterna uttrycker här att det inte är någon jämställd relation och att lärare kan, men bör inte, ha inställningen att de är högre stående och att de inte är på samma plan som eleverna. Samtidigt finns önskemål om vänskap och förtroende mellan eleven och läraren. Vad som även påverkar relationen sägs vara lärarens inställning till sin roll som ledare och sitt arbetet. *”Lärarens attityd till sitt arbete och till eleverna”* (stud, 2) anses vara en faktor som påverkar lärare- elevrelationen, liksom *”både min (lärarens) bakgrund och*

elevernas bakgrund. Alla kommer ju någonstans ifrån och har någonting med sig i bagaget” (stud, 3). Elevens uppfostran och attityd till andra människor anses påverka relationen, *”vilken respekt de har till äldre”* (stud, 2) kommenteras också. Det ansågs att det tyvärr inte finns så mycket av den respekten idag.

En faktor som anses påverka lärare- elevrelationen är föräldrars och andra familjemedlemmars påverkan på eleven. Föräldrarnas intresse för skolan och barnens skolarbete samt relationen mellan lärare och föräldrar påverkar relationen mellan lärare och elev. *”Om föräldrarna inte är så intresserade av att veta vad barnet gör i skolan och så, så tror jag att relationen mellan mig (läraren) och barnet blir försämrade. Varje elev behöver positiv feedback från sin lärare, men även att den känner det från sina föräldrar”* (stud, 6). Eleven behöver känna att den är duktig och får beröm för något den är bra på. Elevernas syskon, som tidigare varit elever på skolan misstänks kunna påverka relationen om läraren *”tror att de (syskonen) har samma beteende”* (stud, 1) och skolan haft problem med det tidigare syskonet. Läraren bör *”se varje enskild individ just för den den är”* (stud, 3) och inte sortera in eleverna i fack där de haft tidigare elever.

Majoriteten av respondenterna ansåg att lärarutbildningen hade gett dem ingen eller mycket lite kunskap om lärare-elevrelationen. *”Kanske inte någon direkt utbildning, utan man har lärt sig mycket under VFU-perioderna”* (stud, 2). Respondenterna anser att VFU-perioderna har varit den mest givande delen av utbildningen när det gäller kunskaper om lärare-elevrelationen. De har dels fått praktisk erfarenhet i ämnet och kunnat studera och tala med sin handledare.

5.2 Analys utifrån Aspelins teori

De tre områdena: 1 Leda och bli respekterad, 2 Stödja hjälpa och anpassa och 3 Faktorer som påverkar relationen kommer att analysera utifrån Aspelins teori (1999a, 1999b). Det centrala i Aspelins teori är känslorna skam och stolthet som har en genomgående roll i denna presentation. Ytterligare begrepp som kommer att användas är närhet och distans samt sociala band och samklang. Det kommer att undersökas hur respondenternas uttryck kan kopplas till dessa begrepp och vad de utifrån denna teori kan tänkas innebära.

5.2.1 Närhet och distans

Aspelin (1999b) beskriver att människans två grundkänslor är skam och stolthet. Skam och stolthet kan direkt kopplas till begreppen närhet och distans. Om det i relationer finns för stor distans eller för liten närhet mellan parterna upplever de skam. Om däremot relationen består av en balans mellan närhet och distans upplevs stolthet. I område 2 har placerats in uttalande som handlar om att det måste finnas en balans mellan lärarens närhet till eleverna och att läraren är den som bestämmer: *”att vara kompis men ändå tydlig som ledare”* (stud, 4). Detta uttalande kan ses som att den blivande läraren upplever skam om relationen till eleven blir för kompislik, eller om hon istället uppfattas som en diktator. Om hon däremot lyckas uppnå den balans hon talar om upplevs stolthet.

I område 1 berättas att eleven bör ha respekt för läraren och att detta kan fås genom att läraren är hård mot eleven i början och visar vem som bestämmer *”de ska känna respekt för en (läraren)”* (stud, 2). Även här kan det tolkas som att läraren upplever skam om den inte lyckas få elevernas respekt. Detta innebär antagligen att det sociala bandet blir instabilt då den ena parten är missnöjd med sin position. I område 2 berättar respondenterna att de vill att det ska finnas en ömsesidig respekt mellan dem och eleverna. *”Man ska visa respekt för varandra, både jag som lärare ska visa respekt för eleven och eleven för mig”* (stud, 3). Aspelin (1999b) menar dock att graden av krävd och visad respekt är ojämlikt fördelad i lärare-elevrelationen. I område 3 uttrycks av respondenterna att lärare-elevrelationen inte är någon jämställd relation. Respondenterna är medvetna om att de som lärare har den starkaste rollen. Här kan man mena att både läraren och eleven behöver vara medvetna om och acceptera sina roller för att samklang ska vara möjligt. En respondent uttrycker saken som att *”det ska vara tydligt att läraren är lärare och eleven elev ... att alla vet vilken relation man har* (stud, 4).

I område 1 uttrycker en respondent att man som lärare måste vara den som vet mest och vara beredd på alla frågor eleverna kan tänkas ställa. Hon menar att det vore hemskt att bli rättad av en elev och att det skulle ta bort lite av hennes självsäkerhet som lärare. *”Det vore ju hemskt om en elev bara – Nej så är det inte”* (stud, 6). Detta uttalande tolkas som att respondenten känner en stor skam om eleverna vet mer än vad hon vet eller påpekar att hon har fel. Det kan förmodas att lärare som tänker så kommer kämpa för att få elevernas respekt genom att briljera med sina kunskaper och försöka visa att den ligger på ett högre plan. Man

kan undra över hur detta förhållningssätt påverkar relationen mellan läraren och eleven? Det kan tänkas att det blir svårt att skapa samklang om den ena parten känner skam då dennes kunnande utmanas. Även om som det tidigare nämnts att lärare-elevrelationen inte är någon jämställd relation behöver båda parter vara öppna för varandras olika kunskap och erfarenheter.

5.2.2 Sociala band och samklang

Aspelin (1999b) menar att sociala band är den förbindelse som finns mellan personer i en relation. Samklang är den grad av ömsesidig förståelse som finns mellan individerna, det vill säga hur väl de förstår varandras verbala och icke-verbala budskap. Respondenternas uttalanden i område 2, stödja, hjälpa och anpassa behandlar läraren och elevens samspel. Respondenterna anser det viktigt att läraren kan samspela med eleven och att det finns en ömsesidig respekt. Detta tyder på att samklang anses viktigt för att lärare-elevrelationen ska fungera. Det berättas i område 2 även att eleverna ska kunna anförtro sig till läraren, och en respondent menar att *"många gånger så är du ju både psykolog och extraförälder och lite av varje"* (stud, 5). Detta förstås som att sociala band mellan lärare och elev är viktiga och att läraren behöver arbeta med att bygga dessa genom att intressera sig för elevens liv. Att individualisera och anpassa sig efter de olika elevernas behov och *"kunna se till alla elever fast de är olika"* (stud, 2) ses också som ett tecken på att respondenterna vill att det ska finnas sociala band mellan lärare och elev.

I område 3 tas vikten av att läraren och elevens föräldrar har en god relation upp. Föräldrarnas inställning till läraren och skolan anses påverka hur läraren och eleven fungerar tillsammans. Om föräldrarna inte visar intresse för barnets skolgång anses det vara negativt för lärare-elevrelationen. Detta kan tolkas som att sociala band mellan lärare och föräldrar är viktiga för att samklangen mellan lärare och elev ska kunna vara på en hög nivå.

I område 1 talas om att läraren är den som bestämmer och ska leda eleverna. Man kan fråga sig vilken påverkan denna utgångspunkt har för det sociala bandet. Kan två personer vara i god samklang trots att den ena parten har makt över den andra? Detta kan vi anse vara möjligt om både läraren och eleven är medvetna om och accepterar sina olika roller. Aspelin (1999a) menar att samklang uppstår då läraren och eleven trots sina olika roller förstår och respekterar varandra. Vi misstänker dock att det inte alltid ser ut så i verkligheten, och att det är lättare

sagt än gjort. Att läraren har mer makt än eleven ger inte denne rätt att missbruka makten och kuva eleven. Aspelin (1999a) menar att läraren alltid har ett ansvar för sina handlingar och därmed för sin relation till eleverna. Läraren bör bemöta eleverna på ett respektfullt sätt och ge dem möjlighet att påverka sin situation.

6 Diskussion

Uppsatsens syfte är att undersöka hur lärarstuderande talar om relationen till sina blivande elever och vilken betydelse de anser att lärare-elevrelationen har utifrån de förändringar som den har genomgått under senare år. I gårdagens skola var läraren en auktoritär ledare vars uppgift var att fylla eleverna med kunskap. Idag bör läraren istället handleda eleverna i deras personliga utveckling och vara en förebild för dem. Detta område har undersökts genom en kvalitativ intervjustudie med studenter som går sin sista termin på lärarutbildningen.

Något som är återkommande under intervjuerna med de studerande är balansen mellan att stå nära sina elever och samtidigt vara en respekterad ledare. Birnik (1998) menar att läraren måste ha ett professionellt förhållningssätt som innebär att den har förmåga att vara nära sina elever genom att bry sig om dem och intressera sig för deras liv, men ändå ha distans till dem. I Lpo 94 beskrivs att skolan ska vara en levande social gemenskap som ger trygghet och lust att lära, och att eleverna ska ges möjlighet att påverka sin skoldag. Ogden (2003) menar att lärare som är alltför tillmötesgående mot eleverna riskerar att förlora deras respekt. Denna balans mellan att samarbeta med och stå nära sina elever men ändå ha en viss distans till dem och vara den som bestämmer och ha det övergripande ansvaret kan givetvis vara svår att finna.

En central del av uppsatsen är Aspelins (1999a, 1999b) tolkning av Scheffs teori där begreppen närhet och distans är viktiga. Aspelin menar att en god relation byggs upp genom en väl avvägd distans mellan parterna. Om parterna står för långt ifrån eller för nära varandra upplever de skam. Vid analys av intervjuerna med studenterna framkommer att balansen mellan närhet och distans till eleverna är något som de ser som en viktig del av sitt kommande arbete. Studenterna vill ha en nära och vänskaplig relation där eleverna ska känna sig trygga och kunna anförtro sig till läraren. Samtidigt påpekas det tydligt att eleverna ska känna respekt för läraren som ska vara ledaren. Studenterna anser att för att relationen ska kunna fungera är det viktigt att båda vet vilka roller de har, att det är tydligt att läraren är lärare och eleven är elev. Aspelin (1999a) menar att det är viktigt att läraren och eleven trots sina olika roller förstår och respekterar varandra. Vi menar att detta stämmer och att problematiken uppstår då någon inte accepterar sin roll och försöker ta över den andras. Denna person kan lika gärna vara läraren som eleven. När läraren arbetar för att skapa goda relationer med eleverna genom att intressera sig för eleverna, bjuda på sig själv och låta eleverna vara

delaktiga i alla beslut, som det beskrivs att de bör enligt Lpo 94, finns risken att läraren överger sitt ledaransvar. Läraren kan i sin strävan efter att bli omtyckt och få en nära relation med eleverna göra att det blir svårt att se vem som bestämmer. Om det blir otydligt vem som är ledare finns risken att någon eller några elever försöker ta över den rollen. En intervjuad student menar att ett sätt att tydliggöra rollerna är att vara hård mot eleverna i början och att man sedan kan ge eleverna mer och mer utrymme. Vi tror att det dock finns anledning för läraren att redan från början arbeta med att få en nära kontakt med eleverna och inte försöka skrämja dem. Det finns heller inget som säger att en tydlig ledare inte skulle kunna vara omtyckt och ha en god relation till sina elever. Studenterna talar om att det måste finnas en ömsesidig respekt mellan lärare och elev, att läraren inte får ha inställningen att den är högre stående och ser ner på eleven. Detta anser vi vara en bra utgångspunkt, men att det kan skapas problem om eleverna motsätter sig de beslut läraren genom sitt yrkesansvar varit tvungen att ta. Det kan vara svårt att bibehålla en ömsesidig respekt när den ena parten handlar mot den andras vilja.

Aspelin (1999a) beskriver den så kallade *medelvägen* som innebär att det finns en balans mellan elevernas inflytande och lärarens kontroll. Denna väg tycker vi oss ofta ana i studenternas berättande. De verkar ha uppfattningen att för att undervisningen ska fungera så måste läraren ha ett övergripande ansvar och fungera som handledare för eleverna, men att det är viktigt att eleverna är delaktiga och att deras intressen och tankar bör uppmärksammas och vara en del av undervisningen. Någon student berättade att hon har blivit bättre på att hålla denna balans och ha en lagom distans till eleverna under sina VFU-perioder. Att hon i början hade varit mycket kompis med eleverna men att hon nu istället kunde ha både en vänskaplig relation och få elevernas respekt. Vi tror att denna förmåga är något som övas upp genom praktisk erfarenhet och att nya lärare i början kommer att få kämpa med att finna denna balans. Balansen är ju självklart även väldigt individuell och ser annorlunda ut i alla lärare-elevrelationer.

Att det vilar ett ansvar på läraren att vara en förebild för eleverna, vilket uttrycks i Lpo 94, innebär att läraren ska inspirera och lära eleverna att behandla andra människor med omtanke. Studenterna ser det som lärarens uppgift att vara en förebild för eleverna. Någon student berättar om en egen erfarenhet från skoltiden då hon hade en lärare som hon inte gillade och då inte heller skötte sig så bra. Läraren från studentens skolgång är som vi ser det ingen god förebild för hennes kommande lärarroll. Lpo 94 talar om att läraren ska vara en förebild som

inspirerar eleverna till att behandla andra på ett bra sätt. Det är ett stort ansvar för läraren, som Aspelin (1999a) uttrycker, att inte använda sin makt fel. Bergem (2000) menar att lärare kan missbruka sin makt och behandla elever illa utan att själv vara medveten om det. Därför anser vi det vara av stor vikt att lärare återkommande utvärderar sig själv och tar del av elevernas och andra personers åsikter om sitt agerande. Man kan inte komma ifrån att lärarens makt är betydligt större än elevens. Lärarens arbete innebär att få eleverna att känna sig respekterade och ge dem ansvar. Vid goda erfarenheter i skolan tror och hoppas vi att eleven tar efter lärarens beteende och använder sig av honom/henne som förebild, både då och senare i livet. Tyvärr så kan eleven även ha läraren som förebild då läraren beter sig dåligt, och även om läraren agerar på ett bra sätt är det ingen garanti för att eleven tar efter det. Detta behöver läraren vara medveten om.

Enligt Birnik (1998) fyller läraren i skolan en viktig funktion när det gäller att vara vuxen och skapa relationer till eleverna. Han menar att relationen till andra vuxna än till föräldrarna är förutsättningen för att ett barn ska kunna skapa sig en egen identitet. Ansvar som förebild för eleverna är således oerhört viktigt för läraren att ständigt synliggöra i både ord och handling i skolan. Läraren ska, som vi ser det, leva som den lär.

Det är enligt studenterna många faktorer som påverkar relationen mellan lärare och elev, som till exempel att det är en påtvingad relation och föräldrarnas och lärarens relation till varandra. Lärarens och elevens attityder till varandra och till sin situation är även avgörande. Vi anser att lärarens attityd till eleverna måste vara positiv för att relationen ska kunna fungera. Arbetsdagarna i skolan blir annars outhärdliga både för elev och för lärare. Det faktum att eleverna har olika bakgrund och olika förutsättningar menar vi att man som lärare bör se positivt på. Man bör som lärare uppmärksamma och utnyttja elevernas olikheter för att kunna stimulera den enskilde eleven till lärande.

Samtliga studenter nämner på olika sätt föräldrarna som en faktor som påverkar relationen mellan lärare och elev. Föräldrarnas inställning och attityd till skolan och läraren kan påverka elevens lärande både hemma och i skolan. Eleven blir påverkad av hur dennes föräldrar talar om läraren oavsett om föräldrarnas åsikter är positiva eller negativa. Även lärarens förutfattade meningar om eleven och dennes föräldrar eller erfarenheter av syskon till eleven, som tidigare gått på skolan, kan påverka relationen mellan lärare och elev. Att läraren tror att den nuvarande eleven har samma beteende som sitt syskon och dömer eleven efter det är

mycket oprofessionellt. Maltén (1995) menar att lärarens förhållningssätt till andra människor är bundet till dennes människosyn. Dessa åsikter, värderingar och beteende är djupt rotade och svåra att bortse ifrån. Vi anser dock att det borde ingå i lärarens professionalitet att bortse från förutfattade meningar och bara se eleven som den är. Eleven kan vara medveten om tidigare rykten och behöver därför bli sedd utifrån sin egen person och bli betrodd och respekterad för det, annars är risken stor att den faller in i ett beteende som är väntat av omgivningen.

Om läraren har en negativ attityd till föräldrarna är detta förödande för lärare-elevrelationen. Vi anser det mycket viktigt att inför eleven framhålla föräldrarnas goda sidor och berömma dem. Alla barn har rätt att vara stolta över sina föräldrar, att ständigt behöva skämmas för dem tror vi sänker elevens självkänsla. Elevens behov måste ha första prioritet i skolan. Man ska som lärare ha kontakt och samarbeta med elevens vårdnadshavare och fortlöpande informera dem om elevens skolsituation, trivsel och kunskapsutveckling (Lpo 94, 2006). Som lärare förbinder man sig att verka för att upprätthålla förtroendefulla relationer till både eleven och dennes föräldrar. Ogden (2003) anser att läraren bör intressera sig för att lära känna varje elev för att minska risken för att utsätta eleven för obehag som rör till exempel dennes familjeförhållande. Detta förstår vi som att läraren inte ska riskera att ge dåliga exempel i undervisningen, om till exempel missbruk och familjekonstellationer, som kan härledas till någon elev i klassen.

Att läraren ska vara någon som stöttar och hjälper eleven är en genomgående tanke hos respondenterna. Det är viktigt att man som lärare hjälper eleven att ta fram sina positiva egenskaper och stärker dem för att bygga upp elevens självförtroende. Det är nödvändigt för att eleven ska kunna tro på sig själv. Att vara lärare är ett mångsidigt arbete, det är inte bara undervisning som utförs. Birnik (1998) påpekar bristen på lärare-elevrelationens fokus i lärarutbildningen och gör även jämförelse med psykoterapeututbildningen. Man använder sin av sin person som instrument i båda yrkena och vi anser att utbildningarna borde vara mer lika. Vår erfarenhet är att lärare dagligen behöver ta hand om elever som behöver prata. Det kan vara allt från mindre problem i skolan till större problem i deras övriga vardag. För att kunna stötta och hjälpa eleven på rätt sätt, utan att förlora sig själv, bör eventuellt någon del i lärarutbildningen handla om detta område. När elever anförtror sig till läraren behöver de känna samklang och medkänsla. En professionell lärare kan hålla lagom distans till eleverna och ändå engagera sig för att hjälpa dem i störst möjliga mån. Att hålla distans anser vi

innebära att inte engagera sig så djupt i elevernas privata problem att man inte inser sina egna begränsningar och ”går in i väggen”. Givetvis är det väldigt svårt att inte bli alltför känslomässigt engagerad då man möter elever med stora problem, men att man istället för att lägga all sin egen energi kontaktar expertis på det aktuella området.

Alla respondenterna i undersökningen anser att lärare-elevrelationen har stor betydelse för lärandet i skolan. Birnik (1998) påpekar att det är kvaliteten på lärare-elevrelationen och inte själva ämnesinnehållet som avgör hur effektiv en lärare är. Respondenterna talar om relationen som något viktigt och använder sig av begrepp som till exempel respekt, förtroende och vänskap. Man kan dock fråga sig om de åsikter respondenterna uttrycker skiljer sig något från de åsikter dagens verksamma lärare har? Kommer deras synsätt kunna förändra dagens situation där cirka 50 000 elever känner sig kränkta av sina lärare?

Vi tror att de flesta lärare har en grundtanke att skapa bra relationer med sina elever och att det är få som har som mål att kränka eleverna. Men verkligheten är oftast mer komplicerad än den bild man får under lärarutbildningen. Respondenterna anser sig inte ha fått någon större kunskap om lärare-elevrelationens betydelse under lärarutbildningen. Den del som de anser har gett dem mest kunskaper om detta område, är VFU-perioderna. De menar att handledaren har varit en förebild och att de har fått kunskaper genom att studera dennes förhållningssätt gentemot eleverna. Detta gör att vi ställer oss frågan om dessa studenter kommer att kunna åstadkomma förändringar i morgondagens skola genom att ha gårdagens lärare som förebilder? Kan det möjligen vara så att lärarutbildningen borde uppmärksamma studenterna på att om de vill förändra skolan bör de inte försöka efterlikna dagens verksamma lärare, även om de givetvis har mycket viktig kunskap att ge, utan vara kritiska och komma med egna lösningar.

Vi tycker att de studenter vi intervjuat uttryckt många fina tankar och idéer, men vi är medvetna om att det inte är lika lätt att uppnå något i praktiken som att uttrycka det i ord. Vi har tidigare menat att balansen mellan att ha den största makten och ändå ge eleverna inflytande och ha en vänskaplig relation till dem är något som lärare utvecklar genom praktisk erfarenhet. Kan det vara så att vissa lärare utvecklar denna färdighet och andra inte? Är det i så fall lärarens personlighet och/eller miljön den arbetar i som påverkar utvecklingen? Vi avslutar därför denna uppsats med att ställa frågan: Kommer dessa lärarstudenter och deras

blivande kollegor att kunna förvandla skolan till en plats där ALLA elever känner sig bra bemötta och uppmärksammade av sin lärare?

7 Sammanfattning

Vi har i denna uppsats undersökt hur lärarstuderande talar om lärare-elevrelationen. Vi intervjuade åtta lärarstuderande under deras sista termin av utbildningen, med inriktningar mot undervisning i skolår 1-6. Som syfte har vi att undersöka, beskriva och analysera hur de lärarstuderande talar om betydelsen av lärare-elevrelationen och vilka faktorer som påverkar relationen. I läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, Lpo 94 (Utbildningsdepartementet, 2006) poängteras att eleverna genom relationer i skolan skall få känna trygghet och lära sig ta hänsyn och visa respekt i samspelet med andra. Skolan skall också medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet som är möjlig genom relationer.

Litteraturstudier gjordes kring det valda problemområdet. Frågorna behandlades genom intervjuer med lärarstuderande. Resultatet av intervjuerna har bearbetats och analyserats genom att respondenternas svar placerats in i olika områden. Dessa områden har därefter även analyserats utifrån Aspelins (1999a, 1999b) teori. De lärarstuderande anser att de inte fått tillräcklig utbildning om hur viktig lärare-elevrelationen är, även om de under intervjuerna påpekar att de förstår vikten av den. Samtliga lärarstuderande anser att elever som känner trygghet i skolan tillsammans med klasskamrater och lärare har grunden för sitt lärande i dessa relationer. I diskussionen knyter vi samman tidigare forskning, studiens resultat samt våra egna kunskaper och åsikter i ämnet.

Referenser

Aspelin, J. (1999a) *Banden mellan oss – Ett socialpsykologiskt perspektiv på lärare-elevrelationen*, Stehag: Symposion.

Aspelin, J. (1999b) *Klassrummets mikrovärld*, Stehag: Symposion.

Aspelin, J. (2001) *Relationer i skolan, Utbildning & demokrati*, Vol. 10, Nr 3, s. 27-33.

Aspelin, J. (2003) *Zlatan, Caligula och ordningen i skolan – En interaktionistisk analys*, Lund: Studentlitteratur.

Bergem, T. (2000) *Läraren i etikens motljus*, Lund: Studentlitteratur.

Birnik, H. (1998) *Lärare- elevrelationen – Ett relationistiskt perspektiv*, Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Brante, G. (2000) *Beskrivning av gymnasiestudenters kritiska syn på interaktionen mellan studerande och lärare*, D-uppsats, Kristianstad: Högskolan Kristianstad.

Brante, G. (2006) *How teachers talk about their work situation*, Inskickad till Harvard Educational Review.

Carlgren, I. & Marton, F. (2002) *Lärare av imorgon*, Stockholm: Lärarförbundet.

Carlström, I., Hult, A., Olofsson, A., Rosenqvist, M., Rönnerman, K. & Wersäll, B-L (2006) *Läraryrollen i ett föränderligt samhälle*, Falun: Länsförsäkringar.

Denscombe, M. (2000) *Forskningshandboken- för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*, Lund: Studentlitteratur.

Holme, I. & M. Solvang, B. K. (1997) *Forskningsmetodik – Om kvalitativa och kvantitativa metoder*, Lund: Studentlitteratur.

Imsen, G. (2000) *Elevens värld – Introduktion till pedagogisk psykologi*, Lund: Studentlitteratur.

Ladberg, G. (2000) *Skolans språk och barnets - att undervisa barn från språkliga minoriteter*, Lund: Studentlitteratur.

Lendalhs, B. & Runesson, U. (1996) *Vägar till lärares lärande*, Lund: Studentlitteratur.

Läraryrket (2002) *Lärarens handbok*, Stockholm: Läraryrket.

Maltén, A. (1995) *Lärarkompetens*, Lund: Studentlitteratur.

Ogden, T. (2003) *Social kompetens och problembeteende i skolan*, Stockholm: Liber.

Patel, R. & Davidsson, B. (2003) *Forskningsmetodikens grunder*, Lund: Studentlitteratur.

Skolverket (2004a) *Attityder i skolan 2003 - Elevernas, lärarnas, skolbarnsföräldrarnas och allmänhetens attityder till skolan under ett decennium*, Stockholm: Fritzes.

Skolverket (2004b) *Barn, elever och personal – riksnivå - Sveriges officiella statistik om förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg, skola och vuxenutbildning*, Stockholm: Fritzes.

Trost, J. (2005) *Kvalitativa intervjuer*, Lund: Studentlitteratur.

Utbildningsdepartementet (2006) *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo 94*, Stockholm: Fritzes.

Utbildningsdepartementet (2006) *Läroplan förskolan, Lpfö 98*, Stockholm: Fritzes.

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer*, Stockholm: Vetenskapsrådet.

Intervjufrågor

- Vilka uppgifter innefattar lärarrollen?
- Vad utmärker en kompetent lärare?

- Vad är en relation?
- Vad är en lärar- elevrelation?
- Vad är speciellt med en lärar- elevrelation?
- Vilka faktorer påverkar en lärar- elevrelation?
- Tror du att relationen mellan lärare och elev påverkar elevens lärande?
- Hur tror du att relationen mellan lärare och elev påverkar elevens lärande?
- Varför tror du att relationen mellan lärare och elev påverkar elevens lärande?

- Tycker du att du har fått kunskaper om lärar- elevrelationens betydelse under lärarutbildningen?
- Under dina VFU-perioder, har du och din LUF:are någon gång diskuterat lärar- elevrelationer?
- Vad/varför diskuterades lärar- elevrelationen?

- Har du något mer du vill tillägga?

Hej exa-student!

Vi heter Stina Kotkamaa och Hanna Stensson och går AU3 och behöver din hjälp, då du har blivit slumpmässigt utvald!

Vi håller på, precis som du, med vårt examensarbete och behöver nu intervjua ett antal studenter.

Har du någon av dessa inriktningar: Barnets Lärande/Lärarens roll, Fritid/Skola eller Språk och Skapande är vi varit tacksamma om du vill ställa upp på en intervju.

Intervjun handlar om din kommande lärarroll och lärare-elevrelationen, och beräknas ta cirka 30 minuter.

Dina uppgifter kommer att behandlas konfidentiellt och din medverkan och dina svar kommer inte att kunna kopplas till dig. Deltagandet är förstått frivilligt och du har rätt att avbryta intervjun när du vill.

Om du ska inom Högskolan innan jul är vi glada om vi kan träffas där för intervjun!

Vi behöver ditt svar på torsdag – 14 december. Skriv gärna förslag på tider för intervju. Har du några frågor så maila gärna!

Tack på förhand !!

Stina Kotkamaa0001

Hanna Stensson0001